– Помози Бог!

– Помози Бог... – отговори старият калугер. – Ти, брате, обиколи цял свят, а чак сега дойде в Хилендар! – каза укорително.

– Признавам, грешен съм, отче – казах, навеждайки се да му целувам ръка, което той учтиво избегна, като я спусна.

Показа ми къде да сложа прашния сак, а след това железния креват, на който ще спя в просторната гостна без никакво друго обзавеждане, освен маса и стол, а след това излезе и ме остави сам.

Слязох по наядените от червояд скърцащи стълби до съвсем пустия манастирски двор и седнах на каменната пейка. След (и сам не знам колко) време, чувствах, че съществувам и че не искам нищо. Горещият въздух, изпълнен с цвъркота на щурци, вреше, хванат в капана на манастирските зидове. Тук, значи, свършваше светът, цялото му пусто щеславие и любопитство.

Мекият укор на стария монах ме накара да направя равносметка. Да, бил съм навсякъде. Избродих планетата не като събирач на забележителности и трепети, а по-скоро захвърлян насам-натам по нея не по своя воля. През последните четири години, докато продължаваше войната, пътувах твърде малко извън границите на родината, която месец след месец, ден след ден все повече се смаляваше, докато не стана толкова малка, че днес можеш да я обиколиш с кола от единия до другия край за един ден. Следейки нейното смаляване, сякаш и сам се смалявах. На прага на шейсетте съм; може би трябва да направя окончателен списък на всички краища, градове, острови, роднини, приятели и любови, които съм изгубил през последните години. Само колко

улици, за които си мечтая, улици, на които веднага биха ме убили, или, в най-добрия случай, арестували, щом ме видят! А в това число, според равносметката на живота ми, сред първите е улицата, на която съм се родил.

Ето най-накрая мястото, което вярвам, че никога не може да бъде изгубено! Докато се сгромолясваха и сменяха държавите, в които живеех, техните имена и владетели, тук, в Хилендар, е тлеело през това време и много векове преди това, едва видимо, слабичко пламъче на кандило, което не са успели да загасят нито всички кръстоносни бури, нито всички азиатски ветрове.

– Мъртъв съм и преди смъртта – писал свети Сава през дванайсети век, гледайки същия този двор – и преди съда се осъждам сам, преди безконечните мъки се измъчвам сам – от отчаяние...

Тук съм, значи съществувам.